

Lausunto

29.01.2020

MV/23/05.01.01/2019 1 (6)

Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
PI 36
00521 HELSINKI

Viite UUDELY/10725/2019

Asia **HELSINKI, Maurinkatu 1 ja Liisankatu 1 sijaitsevien kahden rakennuksen rakennussuojeluasia**

Museovirasto on perehtynyt rakennussuojeluasiaan ja antaa erityisistunnossaan 28.1.2020 käsiteltynä lausuntonaan seuraavan.

SUOJELUASIAN KOHDE JA VIREILLETULO

Helsingin Kruununhaassa sijaitsevan kiinteistön (91-1-20-9) omistaa Suomen valtio hallinnollisena edustajanaan Senaatti-kiinteistöt. Uudenmaan ELY-keskus on Senaatti-kiinteistöjen pyynnöstä käynnistänyt harkinnan kohteen suojelemiseksi rakennusperintölain (laki rakennusperinnön suojelemisesta, 498/2010) säännösten nojalla.

Kiinteistön kaksi rakennusta on suojeltu 18.9.1980 annetulla valtioneuvoston päätöksellä valtion omistamien kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta annetun asetuksen nojalla (278/1965, sittemmin 480/1985). Alun perin Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonalle rakennetuissa rakennuksissa osoitteissa Maurinkatu 1 ja Liisankatu 1 on toiminut mm. Sotakorkeakoulu ja Sotamuseo.

Kun valtio luopuu kiinteistöstä, on ELY-keskuksen pantava vireille suojeluprosessi rakennusperintölain 11 §:n mukaisesti. Kiinteistökauppoja ei ole vielä tehty, mutta ELY-keskus on pitänyt tärkeänä edistää rakennusperintölain mukaista suojeluharkintaa rinnan asemakaavamuutoksen kanssa tarkoituksenmukaisen suojeluvälineen määrittämiseksi.

KOHTEEN KUVAUS JA HISTORIA

Suomen sotaväen 1. Uudenmaan tarkk'ampujapataljoona, joka oli osa Suomen ns. vanhaa sotaväkeä, perustettiin vuoden 1878 asevelvollisuuslain nojalla. Suomen autonomian aikaisilla tarkk'ampujapataljoonilla oli suuri kansallinen merkitys. Uudenmaan pataljoona sijoitettiin pääkaupunkiin ja sille rakennettiin 1880-luvulla Kruununhakaan kivirakenteinen kasarmikompleksi seuraten Helsingin keskustan uusklassisten kasarmikompleksien, kuten Kaartin ja Turun kasarmien perinteitä. Suunnitelmat laati Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Evert Lagerspetz.

Kasarmialueen sijoitus kolmelle erilliselle tontille poikkesi aikaisemmista 1800-luvun alkupuolella toteutetuista kasarmialueista. Pataljoonan upseerikasarmeja varten valittiin ns. santarmikasarmitontti Karhun korttelissa Liisankadun ja Mariankadun kulmassa sekä viereinen yksityinen tontti Maneesikadun varressa. Maneesikadun ja Konstantininkadun

(nyk. Meritullinkatu) kulmaan ns. santarmimaneesitontille sijoitettiin provianttimakasiini. Peuran kortteliin. Silloisen Elisabetintorin (nyk. Liisanpuistikon) varteen valtion omistuksessa olevalle ns. junkkarikoulutontille rakennettiin kulmittain kaksi miehistökasarmia (Liisankatu 1 ja Maurinkatu 1) sekä sittemmin puretut arttelirakennus, sauna ja latriini. Kehitystä noin puoli vuosisataa vanhempaan kasarmirakentamiseen nähden oli tapahtunut mm. siinä, että miehistörakennukset olivat ajanmukaiset ja edistykselliset teknisten järjestelmiensä osalta. Rakennuksissa oli keskuslämmitys ja ilmanvaihtojärjestelmä.

Kasarmialueen rakennusten hierarkiaa korostettiin arkkitehtonisin keinoin. Upseerirakennusten rapatut julkisivut jäsenettiin uusrenessanssin tyyliin, miehistökasarmit toteutettiin puhtaaksi muurattuina tiilirakennuksina voimakkaaine listoituksineen, hammastuksineen, pilastereineen ja ikkunakaarineen. Osin kolmikerroksisissa rakennuksissa on suhteellisen loiva, osin aumattu harjakatto. Kantava runko muodostuu muuratuista ulko- ja väliseinistä. Rakennukset on perustettu kiviladonnalle ja osin kalliolle. Perusmuuri koostuu tiilimuurista ja sen ulkopuolelle asennetusta graniitista.

Molempiin miehistökasarmeihin suunniteltiin majoitustilat kahdelle komppanialle. Liisankatu 1:sen rakennusta on selvästi korostettu, mikä näkyy mm. kaupunkikuvallisessa asemassa Liisanpuistikkoa vastapäätä, rikkaammassa massoittelessa sekä keskeisessä pääsisäänkäynnissä kadulta. Molemmissa keskirisaliitti nousee yhdellä kerroksella yli räystäslinjan. Liisankadun puoleisessa rakennuksessa julkisivut lisäksi päättyvät tornimaiseen päätykolmioaiheeseen katujen kulmauksissa.

Liisankadun rakennuksen U-mallinen pohjakaava perustuu neljä metriä leveään ja korkeaan sivu- ja keskikäytävään, joka mitoitettiin sisäharjoituksia varten. Kadun puolella sijaitsi kuusi miehistötupaa pitkäikäin käytävään nähden. Pihalle ulottuvissa sakaroissa oli vielä kaksi tupaa sekä lisäksi asunto, kanslia sekä pesu- ja käymälätilat. Ensimmäinen ja toinen kerros olivat lähes identtiset, mutta ensimmäisen kerroksen keskeisaulaan johti pääsisäänkäynti kadulta. Pienemmässä, vain keskirisaliitin mittaisessa kolmannessa kerroksessa oli alun perin kolme huonetilaa: voimistelusalit, sotilaskirjasto sekä aliupseerikoulun huone. Pihanpuolella kolmivartinen holvattu pääporrashuone sijoittuu rungon ulkopuolelle keskilinjaan saaden valoa kolmelta sivulta. Läntisessä sakarassa on sivuporrashuone. Itäpäähän kaivetussa holvatussa kellarissa oli mm. varus- ja arestitiloja sekä pannuhuone keskuslämmitystä varten.

Maurinkadun rakennuksen päämassa on pitkäikäinen suorakaide, jonka pohjoispäässä on pienen huonetilan mittainen sakara pihalle päin ja eteläpäässä taas suurin piirtein saman mittainen sisäänveto. Ensimmäinen ja toinen majoituskerros olivat identtiset. Pohjaratkaisu perustuu niin ikään korkeudeltaan ja leveydeltään nelimetriseen käytävään, joka on tässä tapauksessa kokonaisuudessaan sivukäytävä. Tässä rakennuksessa käytävä on kadunpuolella ja tuvat sisäpihan puolella.

Rakennuksen runko on syvämpi kuin Liisankadulla, koska tuvat sijoittuvat käytävään nähden poikittain. Isoja miehistötupia oli kahdeksan. Portaiden vierellä sijaitsi yksi pienempi tupa ja kanslia. Pohjoispäässä oli varus- ja asehuone sekä kapean käytävän varrella pesu- ja käymälätilat, eteläpäässä vääpelin asunto erillisellä sivuportaalla. Kolmivartinen pääporras on rungon sisäpuolella ja sisäänkäynti on ainoastaan pihanpuolelta. Tässäkin rakennuksessa keskirisaliitin mittaisessa kolmannessa kerroksessa oli alun perin vain kolme huonetta: musiikkisali, signalistien majoitustila sekä varus- ja asehuone. Osittain kaivettu kellari perustui myös sivukäytävään, jonka varrella oli työtiloja ja päässä varusmestarin asunto.

Vuonna 1900 Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Jac Ahrenberg suunnitteli rakennuksiin 3 krs:n laajennukset. Molempien rakennusten kolmatta kerrosta laajennettiin opetus- ja musiikkikomennuskuntia varten, vaikka käyttö pataljoonan tarpeisiin päättyikin jo seuraavana vuonna uuden asevelvollisuuslain lakkautettua Suomen sotaväen. Alkuperäistä julkisivuarkkitehtuuria luontevasti jatkavat laajennukset näkyvät sisäpihalle. Molemmissa

rakennuksissa uudet tilat jatkavat kerrosta harjansuuntaan pitkittäin, symmetrisesti vanhan kerroksen molemmin puolin.

Tarkk'ampujapataljoonat lakkautettiin 1900-luvun alussa. Rakennukset ovat olleet viime aikoihin asti Suomen puolustusvoimien käytössä lukuun ottamatta jaksoa 1901 – 1918, jolloin rakennukset olivat venäläisten hallussa. Tämän jälkeen rakennuksiin majoitettiin Suomen Valkoisen Kaartin rykmentti. Kun puolustuslaitosta uudistettiin 1920-luvulla, Liisankadun siipeen sijoittui Sotakorkeakoulu (nyk. Maanpuolustuskorkeakoulu), Sotatieteellinen keskuskirjasto, Sotahistoriallinen toimisto sekä Sota-arkisto. Maurinkadun siipi säilyi vielä kasarmina. Sotakorkeakoulu muutti pois 1998, minkä jälkeen Liisankadun tilat olivat Sotamuseon käytössä 2016 asti.

Maurinkadun siivessä toiminta miehistökasarmina jatkui hieman pidempään. Myöhemmät käytöt on tuotu rakennukseen ilman kovin suuria muutoksia. Rakennukseen siirtyi 1920-luvun lopulla Saniteettivarikko, joka muuttui sittemmin Lääkintävarikoksi. Sen jälkeen rakennuksessa oli 1960-luvulle asti useita eri toimijoita, mm. Tykistökoulu. Kun Sotakorkeakoulu sai käyttöönsä koko Liisankadun siiven, Maurinkadun siipeen sijoittui Sotamuseon ohella Sotatieteellinen keskuskirjasto ja Sotahistoriallinen toimisto. Maurinkadun siiven uudet näyttelytilat avattiin olympiavuonna 1952. Toiminta Kruununhaassa päättyi 20.12.2019 lipunlaskuun Maurinkadun toimipisteellä.

Nykytilasta ja säilyneisyydestä

Rakennuksiin 1900 tehtyjen laajennusten jälkeen niihin on tehty etupäässä sisätilojen peruskorjauksia ja kunnostuksia. Tarkk'ampujapataljoonan jälkeisen ajan käyttö- ja muutoshistoria kuvastaa jatkuvaa tilanahtautta, sopivien tilojen etsimistä sekä korjaus- ja muutostöitä niukkojen määrärahojen puitteissa. Liisankadun siivessä tehtiin 1937 Sotakorkeakoulua varten ensimmäinen varsinainen modernisointi, jonka suunnitteli Puolustusministeriön rakennustoimiston arkkitehti Olav Hammarström. Tilat ja ulkoasu eivät muuttuneet, mutta osa sisätiloista uudistui funktionalismin henkeen. Molemmat rakennukset peruskorjattiin ja saatettiin uudelleen yhtenäiseen asuun sen sijaan vasta 1960-luvulla. Tällöin mm. miehistötuvat yhdistettiin toisiinsa väliseiniin avatulla aukolla. Liisankadun siiven 1. krs:ssa on lisäksi tehty 1990-luvun lopussa kunnostustöitä.

Rakennukset ovat säilyneet etenkin ulkoasultaan hyvin. Ulko-ovia on kuitenkin uusittu mm. teräs-lasirakenteisiksi sekä puupaneelioviksi. Liisankadun koristeellinen pääovi lienee alkuperäinen ja kellarissa on yksi alkuperäinen paripeiliövi. Ikkunoita on uusittu osin jo 1930-luvulla. Ruutujako mukailee alkuperäistä, mutta ikkunan kaariosan keskellä sijainnut raitisilmaventtiili korvattiin nauhamaisella venttiilillä ikkunan alapuolella. Kellarin ikkunoissa on säilynyt vanhoja, mahdollisesti alkuperäisiä ikkunoita. Lämmitys ja ilmanvaihtojärjestelmien tornimaiset piiput on purettu. Rakennuksiin on tehty pihanpuolelle hätäpoistumistiet rungonulkopuolisine teräsportaineen.

Sisätiloissa miehistörakennuksille leimallinen leveään sivu- ja keskikäytävään perustuva rationaalinen tilaratkaisu tilavine pääportaikkoineen on säilynyt molemmissa rakennuksissa. Osin myös miehistötuvat ym. huonetilat ovat säilyneet – Maurinkadun rakennuksessa paremmin kuin Liisankadun puoleisessa. Tiloja on jonkin verran jaettu kevyin väliseiniin. Rakennuksissa on edelleen kylmä ullakko.

Liisankadun rakennuksessa sisäovet ovat pääosin uudenaikaisia laaka- tai teräs-lasirakenteisia ovia. Vain pari vuoden 1900 laajennuksen aikaista peiliovea on säilynyt. Maurinkadun rakennuksessa käytävien sekä salien ja muiden huonetilojen puisia peiliovia on tallella eri ajoilta. Alkuperäiset yläikkunalliset paripeiliovet sijoittuvat käytävän puolella ovisyvennyksiin. Osastoivia väliovia mm. sivukäytävän ja pääporrashuoneen välillä on tässäkin rakennuksessa uusittu teräs-lasirakenteisiksi.

Porrashuoneita lukuun ottamatta molempien rakennusten lattioita on päällystetty mm. vinyylilaatoilla tai matolla. Puulattiat ovat todennäköisesti säilyneet alla. Pesu- ja käymälä- sekä osassa kellaritiloja on ollut alkujaan asfaltti. Porrashuoneiden askelmat ja tasanteet

ovat ennallaan. Pinnat ovat varsin rouheaksi jätettyä graniittia, mikä antaa tiloille suorastaan ulkotilamaisen tunnun. Portaikkojen lattia- ja seinäpinnan rajakohtaan on myöhemmin lisätty ruskea klinkkerinauha. Muissa tiloissa puujalkalistoja on korvattu mm. muovisilla. Kattopinnat ovat lähinnä ristiholvattuja porrashuoneita ja joitakin kellaritiloja lukuun ottamatta levytetty ja laskettu alas. Takaa saattaa löytyä vanhoja alakattopintoja ja -rakenteita, mm. paneeli- tai tasoitekattoja profiloituine listoineen. Alun perin rapattuja, maalattuja ja osin paneloituja seiniä on maalattu ja pinnoitettu uudelleen. Vanhoista värikerroksista on tehty esille ottoja mm. porrashuoneissa. Alkuperäinen koristemaalaukset on näkyvissä Liisankadun pääsisäänkäynnissä.

Kahden miehistörakennuksen väliin jäi alun perin avoin paraatikenttä. Kortteli on sittemmin täydentynyt reunoiltaan asuinkerrostaloin. Aikanaan merenrantaan avautuneelta pihalta on nykyisin näköyhteys mereen ainoastaan porttimaisen aukon kautta, kun Pohjoisrantaan Liisankadun kasarmirakennukseen nähden kulmittain on 1929 rakennettu nk. Kiholinna. Korttelin pohjoisosan rakennukset ovat nuorempia. Vanhojen kasarmirakennusten ja kerrostalojen välille jää edelleen avara, meren suuntaan viettävä pihamaa, joka toimii asuintalojen tonteilla osin pysäköinnin ja muiden pihatoimintojen alueena. Pihalla kasvaa pitkäikäinen puurivistö suurin piirtein Kiholinnan tontin rajalla. Kasarmirakennusten tontilla piha on pääosin asfaltoitua pysäköintikenttää.

Kohteesta on laadittu rakennushistoriaselvitys Uudenmaan kasarmi – sotamuseo, Liisankatu 1 – Maurinkatu 1 (Arkkitehtitoimisto Schulman Oy 2017).

KAAVA-, SUOJELU- JA SUUNNITTELUTILANNE

Kasarmirakennukset osoitteissa Liisankatu 1 ja Maurinkatu 1 on suojeltu 18.9.1980 annetulla valtioneuvoston päätöksellä valtion omistamien kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta annetun asetuksen nojalla (278/1965, sittemmin 480/1985). Päätökseen ei sisälly erikseen suojeluluokitusta, -määräyksiä tai suojelun tarkempaa kohdentumista. Rakennukset ovat siten kokonaisuudessaan suojeltuja ulkoasuineen ja sisätiloineen.

Voimassa olevassa 1962 vahvistetussa asemakaavassa tontti on yleisten rakennusten korttelialuetta (Y). Rakennuksia ympäristöineen ei ole siinä suojeltu.

Päämääränä kiinteistön myynti kortteliin valmistellaan asemakaavamuutoksen käynnistämistä. Anttinen Oiva Arkkitehdit Oy:n laatimissa viitesuunnitelmissa (20.11.2019) piha-alueelle tutkitaan täydennysrakentamista pääosin asumiseen. Kruunuasunnot korttelin pohjoispäässä tavoittelevat myös lisärakentamista omalle tontilleen.

Vanhojen kasarmirakennusten käyttötarkoituksen muutoksen osalta viitesuunnitelmat eivät vielä esitä ratkaisuja. Maurinkatu 1:seen voisi sijoittua pieni päiväkotiyksikkö, mutta se vie vain pienen osan kerrosalasta.

Kokonaisuudesta tullaan mahdollisesti järjestämään suunnittelukilpailu kiinteistön kehittämisen ja asemakaavamuutoksen pohjaksi.

KULTTUURIHISTORIAALLINEN MERKITTÄVYYS

Kohteella on rakennusperintölain 8 §:n tarkoittamaa valtakunnallista merkitystä seuraavasti:

- Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonalle pääkaupunkiin suunnitellut miehistörakennukset edustavat maamme korkeatasoista varuskunta-arkkitehtuuria, sotilasarakentamisen historiaa sekä Yleisten rakennusten ylihallituksen suunnittelutyötä ja valtion rakennustoimea. Kasarmirakennuksilla on lisäksi merkittävä rooli nuoren pääkaupungin

näyttävässä julkisessa rakentamisessa sekä Kruununhaan kaupunginosan rakentumisessa (kohta 3; edustavuus).

- Näihin päiviin jatkuneen puolustusvoimien käytön myötä rakennukset ilmentävät Suomen maanpuolustuksen historiaa autonomian ja itsenäisyyden aikana (kohta 5; historiallinen todistusvoimaisuus)
- Rakennusten ulkoasu ja keskeiset sisätilat ovat säilyttäneet hyvin alkuperäiset piirteensä. Korttelirakenne on muuttunut ja yhteys merenrantaan kaventunut, mutta rakennusten välinen avoin pihatila muistuttaa edelleen alkuperäisestä paraatitentistä (kohta 4; alkuperäisyys).

EHDOTUS SUOJELUN KOHDENTAMISEKSI JA MÄÄRÄYKSIKSI

Suojelutavoitteiden määrittelyä on auttanut kohteesta tehty rakennushistoriallinen selvitys. Museovirasto on lisäksi arvioinut kohdetta paikan päällä syksyllä 2019.

Suojelutarve kohdistuu rakennusten ulkoasuun, rakennusrunkoon, keskeisiin sisätiloihin ja kiinteään sisustukseen sekä kiinteistönrakojen mukaiseen pihapiiriin.

Rakennusten ulkoasu muodostuu julkisivun ja vesikaton rakennusosista, yksityiskohdista, materiaaleista ja värityksestä. Julkisivuaukkoihin liittyvät alkuperäiset rakennusosat eli ikkunat ja ovet ovat ulkoasuun liittyvä kokonaisuus myös sisäpuolisine osineen.

Rakennusrunko käsittää kantavaan runkoon kuuluvat perustukset, ulkoseinät, muuratut väliseinät, pilarit, holvaukset sekä ala-, väli- ja yläpohjat. Vanhat lankkulattiat ovat osa ala- ja välipohjarakennetta. Porrassuokset askelmiseen sekä -tasanteet ovat osa rakennusrunkoa.

Keskeisiä sisätiloja

- rakennuksessa Liisankatu 1 ovat leveä sivu- ja keskikäytävä (1. ja 2. krs), pää- ja sivuporrashuoneet, keskeisaula sekä pääsisäänkäyntihalli kadulta.
- rakennuksessa Maurinkatu 1 ovat leveä sivukäytävä (1. ja 2. krs) sekä pää- ja sivuporrashuoneet.

Kiinteää sisustusta

- rakennuksessa Liisankatu 1 ovat
 - porrashuoneiden ja pääsisäänkäyntihallin portaikkojen rakennusosat ja yksityiskohdat
 - porras-, halli- ja käytävätiloissa seinien, kattojen ja lattioiden pinnat, materiaalit sekä koristemaalaukset ajalta ennen 1930-luvun modernisointia (myös myöhempien kerrostumien alla säilyneet).
- rakennuksessa Maurinkatu 1 ovat
 - porrashuoneiden portaikkojen rakennusosat ja yksityiskohdat
 - porras- ja käytävätiloissa seinien, kattojen ja lattioiden pinnat, materiaalit ja koristemaalaukset ajalta ennen 1960-luvun peruskorjausta (myös myöhempien kerrostumien alla säilyneet) sekä paripeiliovet sivukäytävän ja tupien välissä.

Ehdotus suojelumääräyksiä

1. Rakennuksia ympäristöineen on hoidettava ja käytettävä siten, ettei niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikenny. Korjaus- ja muutostöiden tulee perustua kohteen historian, alkuperäistoteutuksen, muutosvaiheiden ja säilyneisyyden hyvään tuntemukseen.
2. Rakennusten välistä piha-aluetta on ylläpidettävä vaikutelmaltaan avoimena.

3. Rakennusten ulkoasu, rakennusrunko, keskeiset sisätilat ja kiinteä sisustus on säilytettävä.
4. Korjaamisen lähtökohtana on suojeltujen rakenteiden, rakennusosien, materiaalien ja pintojen säilyminen. Korjauskelvottomat rakennusosat voidaan uusia alkuperäistä toteutusta vastaten. Mikäli rakennusosia on aiemmin uusittu tästä poiketen, on nekin aikanaan uusittava rakennuksen ominaispiirteisiin soveltuvalla tavalla.
5. Rakennus- ja talotekniset sekä käyttötarkoituksen edellyttämät muutokset on sovitettava rakennusten arkkitehtuuriin ja muihin ominaispiirteisiin.
6. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä on kuultava Museovirastoa, joka myös antaa ohjeita suojelumääräysten soveltamisesta.

Ylijohtaja

Elina Anttila

Intendentti

Elisa El Harouny

Tiedoksi Helsingin kaupunki / Helsingin kaupunginmuseo